

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Іванна Размолодчикова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи,
Криворізький державний педагогічний університет,
E-mail: ivanna.razmolodchikova@ukr.net

Відторгнення людини на початковому етапі життя спричиняє багато проблем у дорослому житті. Передовий світовий досвід інклюзії свідчить, що успішна інтеграція в загальноосвітнє середовище дає гарний старт для подальшого життя, реалізації професійних знань і навичок. А головне – діти з раннього віку вчаться розуміти, що їхні однолітки з різними захворюваннями такі самі, як і вони. У дорослому житті вже не виникає несприйняття, страху, що характерні, на жаль, для дітей.

Інклюзивна форма освіти спрямована передусім, на усунення усталених стереотипів та упереджень, пов'язаних із можливостями дітей з особливими потребами. Адже, не є таємницею, що людей, чимось відмінних від більшості, зазвичай суспільство сприймає з підозрою, а інколи й занадто вороже. Тому, інклюзивна освіта також виховує у здорових дітей почуття чуйності, доброти, милосердя, поваги до ближнього. І якщо людина з особливостями психофізичного розвитку ще з дитинства не буде ізольованою від соціуму, а, навпаки, стане повноцінним учасником навчального процесу, то її шанси реалізуватися в житті значно збільшаться.

Інклюзія – це перший крок до того, щоб дитина з особливими потребами могла стати складовою соціуму. Інклюзія – це не тільки науковий термін, яким послуговуються для розв'язання абстрактних проблем. Це узагальнення долі тисяч дітей з особливими потребами, які хочуть жити звичайним життям, хочуть, щоб їх сприймали такими, якими вони є. На жаль, для усунення перешкод на шляху успішного розвитку інклюзивного навчання в Україні стоїть багато перепон. Одна із них, це недостатність кваліфікованих фахівців.

Сучасний фахівець – це особистість, яка не тільки засвоює професійні вимоги та розв'язує професійні завдання, але й самостійно виробляє важливі для себе соціальні потреби та спрямовує зусилля на їх реалізацію, керується у своїй поведінці сформованими ціннісними орієнтаціями та ідеалами.

Питання готовності майбутніх фахівців до різної професійної діяльності розкривається у працях Н. Андрієвської, О. Безпалько, Р. Вайноли, Л. Григоренко, Н. Слової, А. Капської, С. Корнієнко, Н. Кузьміної, Л. Мітіної, І. Мельничук, Т. Ярошенко та ін.

Проблема формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища є досить багатогранною і складною.

Соціально-педагогічна діяльність в інклюзивній школі – діяльність, спрямована на виконання навчальних, виховних, розвивально-корекційних і соціалізуючих функцій освіти, здійснення гармонізації між нормативними дітьми і дітьми з обмеженими освітніми потребами.

Очевидно, що соціальний педагог повинен бути свідомим тим, що це потребуватиме підвищення рівня його фахової компетентності. Задля цього він повинен засвоїти сучасні знання із загальної педагогіки, психології та методик навчання учнів, з медичних (клініка, психопатологія, невропатологія) і дефектологічних знань (корекційна педагогіка, соціальна психологія, соціальні методики) тощо.

У понятійному апараті соціальної педагогіки застосовується таке визначення соціально-педагогічної діяльності соціального педагога – це різновид професійної діяльності, яка спрямована на створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб або відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності людини (З. Шевців).

Соціально-педагогічна діяльність і педагогічна діяльність має спільні і відмінні властивості. Спільним є те, що вони виконують одну і ту ж функцію у суспільстві, – функцію соціального наслідування, соціокультурного відтворення і розвитку людини. Основною відмінністю соціально-педагогічної діяльності є те, що потреба у ній виникає тоді, коли у дитини чи групі виникають проблемні ситуації. Оскільки соціально-педагогічна діяльність передбачає орієнтацію на особистість, тому носить адресний, локальний характер і належить до розряду гуманних професій.

Об'єктом соціально-педагогічної діяльності в системі інклюзивної освіти є категорія дітей з особливими освітніми потребами, які спільно навчаються у загальноосвітній школі, а відтак потребують соціалізації в нових умовах. Серед них в особливу групу виділяються діти зі значними відхиленнями в розвитку розумової діяльності, мови, сенсорних, рухових, емоційно-вольовий сфер, що неминуче обмежує індивідуальні можливості життєдіяльності, соціалізації, навчання й повноцінного життя в суспільстві.

Мета соціально-педагогічної діяльності передбачає створення сприятливих умов для фізичного, соціального, духовно-морального, інтелектуального розвитку учнів, попередження негативних явищ, надання їм комплексної соціально-психолого-педагогічної допомоги в саморозвитку і самореалізації в процесі соціалізації.

Інклюзивна освіта – це особливий підхід до побудови загальної освіти, який передбачає доступність (можливість) освіти для кожного незалежно від його особливих можливостей і потреб.

Виокремлюють вісім принципів інклюзивної освіти, які детально характеризують особливості цього феномена.

1. Цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень.
2. Кожна людина здатна відчувати й думати.
3. Кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою.
4. Усі люди потребують одне одного.
5. Справжню освіту можна здійснювати в контексті реальних взаємин.
6. Усі люди потребують підтримки та дружби однолітків.
7. Для всіх, хто навчається, досягнення прогресу полягає в тому, що вони можуть робити, ніж в тому, чого не можуть.
8. Різноманітність посилює всі сфери життя людини.

К. Дмитренко у своєму дослідженні виділяє такі принципи інклюзивної школи:

- усі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- школи мають визнавати та враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання;
- забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розроблення відповідних навчальних планів, застосування організаційних заходів, розроблення стратегії викладання, використання ресурсів та партнерських зв'язків зі своїми громадами;
- діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь яку додаткову допомогу, необхідну їм для забезпечення успішності навчання.

Інклюзивна освіта акцентує увагу на персоналізації процесу навчання.

Відтак у процесі інклюзивного навчання необхідно створювати такі умови:

- застосування активних та інтерактивних методів у навчанні дітей;

- збільшення часу на засвоєння ключових понять того чи іншого предмета та читання художньої літератури;
- застосування способів поетапного опанування нового матеріалу;
- надання учням більшої свободи вибору;
- упровадження принципів демократичних взаємин;
- залучення до співпраці викладачів, батьків, адміністрації й інших зацікавлених організацій та громадськості;
- використання поєднувальних видів діяльності, що сприяють згуртуванню колективу;
- застосування індивідуальних видів діяльності, що враховують здібності учнів;
- надання спеціалізованої допомоги учням з особливими потребами, які навчаються з іншими дітьми;
- оцінювання педагогом успіхів учнів (включно з оцінюванням прогресу в навчанні) [2].

Інклюзивний підхід – це можливість створити відповідні умови для всіх членів суспільства незалежно від їх розумових і фізичних особливостей.

Інклюзивне навчання в школі ґрунтується на спеціальних дидактичних принципах, яких необхідно дотримуватися під час планування й організації уроків.

1. *Принцип педагогічного оптимізму* (ґрунтується на тому, що вчитися можуть усі діти). Цей принцип спирається на ідею Л.С. Виготського про зону «найближчого розвитку» дитини, що свідчить про провідну роль навчання у розвитку й надає можливість прогнозувати початок, перебіг та результати індивідуальної корекційно-розвивальної програми.

2. *Принцип диференційованого та індивідуального підходів.*

Цей принцип спрямований на створення сприятливих умов навчання, що враховують як індивідуальні особливості кожної дитини, так і її специфічні особливості, властиві дітям із конкретною категорією порушення розвитку.

3. *Принцип ранньої педагогічної допомоги.*

За цим принципом однією з умов успішної корекційно-педагогічної допомоги учням є забезпечення раннього виявлення й раннього діагностування відхилень у розвитку дитини для визначення особливих освітніх потреб.

4. *Принцип діяльнісного підходу в навчанні і вихованні.*

Принцип корекційно-компенсальної спрямованості освіти (спирається на здорові сили учня). Побудова освітнього процесу з використанням збережених аналізаторів, функцій і систем організму згідно з етимологією кожного конкретного порушення розвитку.

5. *Принцип соціально-адаптувальної спрямованості освіти.*

Цей принцип дозволяє сформувати різні структури соціальної компетентності та психологічну підготовленість дитини до життя в навколишньому соціокультурному середовищі.

6. *Принцип розвитку мислення, мови й комунікації як засобів спеціальної освіти.*

За цим принципом створюються специфічні умови щодо корекційно-педагогічної допомоги з розвитку мовлення, мислення та спілкування.

7. *Принцип необхідності спеціального педагогічного керівництва.*

Навчально-пізнавальна діяльність дитини з особливими потребами вимагає постійного й тривалого керівництва з боку педагогів.

Зауважимо, що інклюзивні класи об'єднують різних дітей, які відчутно відрізняються одне від одного. Отже, учителям важливо розуміти та приймати кожну дитину, враховуючи її індивідуальні особливості, правильно ставитися до наявних відмінностей між дітьми. Тільки приймаючи дитину як особистість, можна виховати й розвинути в ній позитивні якості особистості.

Завдання, які розв'язує освітній заклад завдяки інклюзивним групам та класам:

1. Створення єдиного психологічно комфортного освітнього середовища для дітей, що мають різні освітні можливості.
2. Забезпечення діагностики процесів корекції, адаптації та соціалізації дітей з особливими потребами на етапах дошкільного та шкільного навчання.
3. Організація системи ефективного психолого-педагогічного супроводу процесу інклюзивної освіти із взаємодією діагностико-консультативного, корекційно-розвивального, лікувально-профілактичного, соціально-трудового напрямів діяльності.
4. Подолання негативних особливостей емоційно-особистісної сфери завдяки залученню «звичайних» та «особливих» дітей до успішної діяльності.
5. Розвиток мотивації дитини на основі власної зацікавленості й усвідомленого ставлення до позитивної навчальної діяльності.
6. Охорона та зміцнення фізичного й нервово-психічного здоров'я дітей.
7. Усунення стереотипів у суспільній свідомості щодо ставлення до дітей з особливостями в розвитку [2].

Готовність майбутніх соціальних педагогів до виконання професійних викликів в умовах інклюзивного освітнього середовища залежить від особистого ставлення і усвідомлення проблеми інклюзії, професійного самоусвідомлення і самовдосконалення, критичного ставлення до себе і віри у власні сили.

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А., Савчук Л. Діти з особливими потребами та організація навчання : наук.-метод. посіб. Київ : «Атолон», 2011. 274 с.
2. Дмитренко К., Коновалова М. Працюємо з «особливою дитиною у «звичайній» школі. Харків : ВГ «Основа», 2018. 120 с.
3. Колупаєва А. А. Від ексклюзії до інклюзії (канадський досвіт). *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі* : наук.-метод. збірник. Київ, 2006. Вип. 7. С. 39–44.
4. Кочерга О. В. Психофізіологія дітей з особливими потребами. Київ : Ред. поч. освіти, 2012. 128 с.
5. Пудлас К. А. Інклюзивна освітня практика: розуміння учнів і вчителів. *Канадсько-українська мережа досліджень*. 2003. Вип. 1. С. 49–64.
6. Данілавичюте Е. А., Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навч.-метод. посіб. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с.
7. Razmolodchykova I. V. Professional communication is an important precondition for the professional activity of future social pedagogue. *Social and Economic Aspects of Education in Modern Society: XII International Scientific and Practical Conference, April 22, 2019. Warsaw, 2019. Vol. 1. P. 15–20.*
8. Скрипник Т. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в освітньому просторі : навч.-метод. посіб. Харків : Факт, 2015. 40 с.
9. Спеціальна педагогіка : навч. посіб. / О. Мартинчук та ін. Київ, 2017. 364 с.
10. Черкашенко В. О. Соціально-педагогічні проблеми соціалізації дітей з обмеженими можливостями. *Наукова скарбниця Донеччини* : наук.-метод. журнал. Донецьк, 2014. № 2. С. 92–103.